

Hogy ringasson a táj,
paráznán,
tajtékos ívben kifeszülve,
barnán a borzoló vízen.
Húsfény rezegjen sugarazva
s készülhessünk magunk is újra
gerinckilövő, vad nyarakra.

Férfiak, saját nyomukba lépők!
Csontjaink porát
szétszórjuk hanyag úton.
Ahol fölbukkanunk,
ránk zárul szoros égbolt,
aggasztó virradat:
egymást világító tüzek
könyörtelen világossága.

Antal Gábor

Kegyelet vallomások

I. Hollós-Korvin Lajosról

Az ál-Nemecsek, egy magát „A Pál utcai fiúk” kis hőse modelljének kinevező, s ebből különböző előnyöket szerző, nagy darab és nagyhangú józsefvárosi férfiú által indított sajtóper tárgyalásán ifjúji lángolással szerepelt. Pedig akkoriban már ötvenes évei végén járt Hollós Korvin Lajos. Ő volt a „vádlott”, merthogy megírta az ál-Nemecsek üzelmeit, ám olyan frappáns vádbeszédeket mondott, s nemcsak a komikumában is félelmetes „sértett”, hanem mindenfajta vámszedés és hiszékenység ellen, hogy egyszeriben megértettem azonak az előadásoknak a sikerét, amelyeket a költő a harmincas évek elején a társadalmi elnyomásról és az erkölcsi szabadságról tartott, s mely előadásokat nem kisebb valaki értékelte „igazi rétori teljesítmény”-nek, mint József Attila, Illyés Gyula és több más költő, író közös mestere a forradalmár Madzsar József. Csozáltam, hogy a proletárokat ébresztő kórusművek, „A Vezér felül a lovára”, a világ „számlálhatalan számú viszonylatáról” zengő „Óda” költője, a „Torpedó”, a „Böjti szelek”, s a Hunyadi János külső-belső drámáját színre vivő, szép darab írója, íme, ezt is tudja: lenyűgöző szellemességgel

beszélni, és fiatallá varázsolódní. De valamilyen rossz érzés is szorongott bennem, hiszen — ha jobban meggondoltam — ez az egész per valójában gulliveri szerep és törpeországi terep volt annak, akivé H. K. L. már addig is lett, amikor okos szavai nyomán végül is felmentették a „rágalmazás” rágalmazó vádjá alól. És különösen annak számára — gondoltam kegyeletlenül — aki lehetett volna.

Azóta befejezte és ki is adta sokáig, s többek között éppen az elnyúló per miatt, befejezetlen regényét, az érdekes „Komédiások”-at. És nem sokkal hirtelen halála előtt jelent meg új verseskötete, „A vízbefúlt hal”. Itt egyrészt nemrégiben született, legjobb verseihez méltó költeményekkel jelentkezett, másrészt, meg (a könyvbefoglaltság, az idő és a szerkesztés vázsa ez) régi, ismert és becsült versei is új megvilágítást kaptak. Életműve mindenképpen tovább gazdagodott.

Pályakezdesének dokumentumai azonban mégis újabb kegyeletlenségre ösztökélnek. Azok a dokumentumok is, amelyeket akkoriban szerkesztett róla barát és ellenség, amikor a lángoló szavú fiatal költő először jelentkezett a „placc”-on, és azok is, amelyekben a fiatal Hollós Korvinra később emlékeznek vissza, csak akik induláskor ismerték a munkásból lett hivatalnokot, a hivatalnokból lett költőt. De nem engednek nem szólni azok a vallomások sem, amelyekben ő maga beszélt magáról, felismeréseiről, közösséget, hazát, s egy megújhodott emberiséget börtönököt vállaló hévvel kereső vágyairól. Kegyeletlenségemet — a tűnődést azon, hogy mi az, amit mégsem írt meg a hirtelen eltávozott kiváló költő és író — menti, sőt talán szentesíti is, hogy elsősorban éppen József Attila szerint volt Hollós Korvin Lajos különösen alkalmas arra, hogy az úikori és legújabbkori magyar világ, a magyar élet nagy eposzát megalkossa. Hiszen — mint József Attila jelezte — olyan jól ismerte, belülről és átélve, az értelmiség és a kispolgárság közeget, a munkás-sorsot, de az elcsúszottak, a „lumpen” elemekké hullottak bugyrait is az érzékeny, okos, s már korán távlatos forradalmárrá lett költő és író! Miért szigetelődött el mégis annyiszor fájdalokat rejtő dacba, a világ átöleléséről le nem mondó magányba? Miért? Van bírálója, aki szerint azért nem ért, érhetett el a legmagasabb csúcsokig, mert különösen kegyetlen folyamatossággal zúdult rá a külvilág, s benne a közöny, a meg nem értés, a félreértés. Mások szerint alkatában is voltak olyan hiányosságok, amelyek megakadályozták, hogy kivételes képességei és páratlan élményei ellenére mindazt megteremtse, amit egy időben éppen a legjobbak vártak tőle. Ő maga 1943—45-ben, az üldöztetés és bujdosás körülményei között írt „Hátsó lépcső” című regényében mellékfiguraként — szerepeltet egy „márványarcú”, fiatal költőt, aki arról vall, hogy senki sem állt mellette küzdelmes ifjúságában és, hogy az általános emberség ellenségei mellett személyes ellenségei (volt fegyvertársai) is hozzájárultak ahhoz, hogy neheznél nehezebb szívvel bár, de emigráljon Franciaországba. Egy idő múlva a Költő levelet írt a regény egyik érdekes — történelmi nevén szereplő — alakjának, az Árpád-szakállas, kommunistákkal barátkozó „trónkövetelő”-nek gróf Crouy Chanel Istvánnak, amelyben bejelenti, hogy Párizs befogadta, francia verseket ír és nem jön többé haza...

Kell-e mondani, hogy a részletesen jellemzett, s a „Tömegszállás” és az „Elhal a dal...” című verseskötetek szerzőjeként aposztrofált Költő maga Hollós Korvin Lajos? És hogy a valóságban — bár tényleg élt vagy húsz hétig Párizsban — soha nem tudott, mert igazából soha nem is akart gyökeret eresztetni „a fény fővárosá”-ban? A regény szerkezetében, összképében — hiszen a történeteket a fal mellé tapadt életű, s végül még kéjgyilkossá is lett Báva Vendel mondja el **ironikus színezetet** kapnak a Költő kifakadásai és a vele kapcsolatos események is. Akarva vagy akaratlanul jelezve, hogy bár a „Hátsó lépcső” írójában is felmerült az a lehetőség, hogy pályája minden akadályát, egyénisége minden belső gátját másokra hárítsa, és felöltött az a **terv** is, hogy elhagyja azt a várost, amely az ő számára különösképpen nem volt a „fény fővárosa”. De mindez csak **tovatűnő, elfutó lehetőség** volt, hiszen a már nevével is jellemzett Báva szűrte ki a maga tudatán és emlékezetén át a Költő szavait, tetteit. És főleg, mert Hollós Korvin Lajos mégis csak itt maradt. Többek között, hogy pincékben barakkokban, gyertyafény mellett megírja a József Attila által várt eposznál talán kevesebbet mondó, de így is fontos összefüggésekről valló „Hátsó lépcső”-t. És hogy vállalva a küzdelmet rossz sorsával, külső és belső démonaival, a sok miérttel, önbizalma apály-idejeiben is őrizze „Ódá”-ja szép szavait:

— Megújul minden, el ne maradj magad,
s ne járd a messze fellegek útjait,
itt élsz egy élő test ölében,
meg ne tagadd szíved e világtól. —

Ne tagadjuk meg a szívünket mi sem a Költő világától. Attól, ami műveiben, ám attól sem, ami csak lehetőségeiben maradt.

II. Egy úr Chicagóból

Hogy Halmai Imre pesti nótafa, azt még Urbán Ernő állapította meg annak idején. Joggal, hiszen a komikus. — aki különösen Urbán cikke megjelenésének idején, 1953-ban, éppen szerződés nélkül volt. — csak úgy ontotta magából a „bemondások”-at. És ezek a **halmaiságok** — mint azt a népi humor ismerője jó füllel meghallotta — nem „uraságoztól levetelt jópofaságok” voltak, hanem a pesti kismember egy bizonyos típusának jellemző élethelyzeteiből leszűrt, fanyar bölcsességek. Halmai híres volt arról, hogy nem mindig mondta el azokat a rendszerint mesterkelt humorú, s egy időben még nem is „vonalasított” közhelyeket, amelyek a színpadi szerepében voltak. Ő a magáét mondta, ami frappánsabb, ugyanakkor azonban „rázósabb” is volt a dramaturgok által átnézett, s igazgatók által is jóváhagyott szövegnél.

Többek között ezért állt gyakran, nagy népszerűsége ellenére is, szerződés nélkül. Ezért kellett megalakítania az egyszemélyes „Halmai-

kabaré"-t, amely a „pesti Broadway” környékén, a Nagymező utca és az Oktogon között „tájolt”. Ott ült a közönség a cukrászda vagy presszó elé kitett székeken, megjelent Halmai — a maga mindig egy kicsit jelmeznek ható, vagy nagyon kopott, vagy éppen túl elegánsnak ható öltözkéében — és kezdetét vette az „előadás”. A „Brasil” eszpresszó is beleesik abba a körzetbe, ahol a „Halmai-kabaré” vándorolt vendéglátóipari üzemegységről üzemegységre, asztaltól asztalig. E presszóban tanyázott — kiöregedett újságírók, aktív lóverseny- és focidrukkerek körében — Dinnyés Lajos, a volt miniszterelnök is. És amikor Halmai megjelent a „Brasil”-ban a politikus mindig átnyújtott neki egy forintot. Reflexszé lett szokás volt ez, megkövesedett tréfa, szertartás, amelyet Dinnyés akkor sem segett meg, amikor Halmai — az ismert szövegíró, a „büdöslábú Zsüti” társaságában és segédletével — ötezer forintot nyert az ügétön. Halmai ezúttal is átvette a forintot, leadta műsorát, majd nagy köteg százast húzott elő a zsebéből.

— Nem ajánlhatok fel valamit, kegyelmes uram? — kérdezte és felnevetett, azzal a harminckét fogú harsánysággal, amit a már említett „Zsüti” egy ihletett pillanatában „rengető fal”-nak nevezett el. (Jelezve, hogy e kacaj nem mindig szívből jövő.)

A „kegyelmes úr” szintén kacagott, ám tényleg szíve (és pocakja) mélyéről.

— No, Imre — jegyezte meg, miután letörölte könnyeit — ez is csak egy olyan országban történhet meg, ahol én miniszterelnök lehettem . . .

— De ott sem mindenki — folytatta Halmai „egyből”. — Mert színész, ügyebár, mindenki lehet. Tarhás is, bár ahhoz már némi tehetség szükséges. Halmainak azonban születni kell . . .

Igaza volt, mert azt a képletet, amit Halmai jelentett Pestnek — és Pestnek Halmai — nem lehetett volna összehozni csak szorgalommal, vagy csak bohémsággal. Ehhez kellett egy korán elkallódott színész-papa és egy polgári életvitelű mama is, aki a nagy csavargások, a néha túl hosszú-nyúltság szerződés nélküliség idején is rendben tartotta a szoba-konyhát és vacsorát is készített. Hogy valaki Halmaivá legyen, ahhoz már 15—16 évesen — a húszas évek legvégén — be kellett szokni a „Japán” kávéházba, a zságások, a linkek, a másodosztályú artisták (és közöttük szívesen ögyelgő írók) körébe. Sikert kellett elérni a háború alatt a Kamara Varietében (és Anita Bestnél, a kor divájánál) és ki kellett szólni a „darab”-ból a katonaruhás nézőknek: — Apuskák nem lesz nagy sikereitek, annyit mondhatok! . . . És el kellett jutni (nem utolsósorban éppen az ilyen „fellépések” miatt) Auschwitzba is, ahol a már többször emlegetett s akkor csontig sovány, majdnem meztelen szövegíróval az Appel-platzon találkozáva, így kellett megszólítani a régi cimborát: — Mi van, Zsüti, hol dolgoztatsz? . . . — Nem, nem elég ahhoz, hogy valaki Halmai legyen, a bármilyen szorgalmas felkészülés pesti blödliből, nem elég a furcsa ruházkodás és a „rengető fal” sem. Ahhoz legendahőssé kellett lenni egy közegben, ahol pedig megvetik, kiröhögik a legendát, s ahol e legenda tartalma éppen mindennek a kiröhögése. Hogy valaki Halmai lehessen Pestben, ahhoz felhúzott íjként kellett élni, mint Ibn Gabirolnak, a költő-

nek, aki szerint a világ minden perce tigris, amely rád akar rohanni, legyen tehát minden egyes perced két tigris, amely megbirkózik azzal az eggyel... 1956 novemberének viharos napjaiban — tudjuk — tankok vonultak a pesti Körúton. Ki így reagált, ki úgy, de talán senki sem úgy, mint Halmai, aki a „Brasíl” előtt állva (e napokat főleg a presszóban töltötte, vicceket mesélve, emlékeket idézve) így „szólított le” egy döngő gépet:

— Helló, tarxi!...

... Ilyen előzmények után meglehetősen furcsán hatott rám az a szolid eleganciával öltözött, csendes úr, akivel a múltkor a Fészek klub kertjében találkoztam. Már tavalyelőtt is itthon járt, de akkor nem voltam Pesten. A legfurcsább az volt, hogy a szolid férfiú — Mr. Halmai Chicágóból — egyszerűen nem emlékezett, arra az „Abgang”-ra amivel Pestről annak idején távozott. — Pedig hiszen pont nekem mondtad — próbálta eszébe idézni a „halmiság”-ot egy asztaltársunk —, hogy megnyomta a liftgombot, és lejött a harmadik emelet... — No... no... — merengelt el Mr. Halmai — nem emlékezek. A lift nagyon corrected járt, azaz járt volna. Ugyanis **nem volt** lift a házban...

És nem emlékezett Mr. Halmai a második, a harmadik, a negyedik „beköpés”-re sem. — Impossible — mormogta — ilyen... hogy is mondják... hülyeségeket én nem mondtam.

Folyt, folytógált a duma a kertben és közben kiderült, hogy a nagynéni porcelán import-export cégének (ahol dolgozik) van egy gyönyörű nyaralója Miami-ban (Majámi-ben), és hogy odajár Mr. Halmai is a mamájával. Kiderült, hogy egy harmincezer dolláros bankbetét az „royal” (rojál) néni, meg az is, hogy Chicágó egyik egyik új nevezetessége a negyvenemeletes „Playboy”-székház. Úgy fél óra múlva azonban egy kis szünet támadt, és én elmondtam az esetet Dinnyés Lajos volt miniszterelnökkel és az ötezer forintos lóverseny-nyereséggel.

— Nem igaz! — kiáltott fel hevesen az addig oly hűvös úr Chicágóból. — Nekem soha életemben nem volt ötezer forintom. Az a dolog úgy volt, maga pancser, hogy Dinnyés éppen két aktív miniszterrel ült együtt — és nem a „Brasíl”-ban éppen, hanem a „Jókai”-ban — amikor oda mentem. Mégsem akart megfosztani a forinttól, és diszkréten átnyújtotta. Én meg jó hangosan: — Hát akkor marad kilenc! Holnap is megadhatja! Hát mi lett Pestből? Már sztorit sem tudnak itt mesélni?...

És elkezdett mesélni. Régi „halmiságok”-at. Kettőt, hármát, ötöt, tizet. A kertet már bezárták volna, de az amerikai mister kedvéért nyitva tartották. Hajnal felé valaki — viccesen — megkérdezte: — Nem kell még elmenned Chicágóba, Imre?

— De igen, — felelte váratlanul Mr. Halmai — méghozzá a legsürgősebben...

Az egész társaság felkerekedett és elindultak az egykori pesti komikus és legendahős komikus és legendás egykori lakása felé. A Nefelejcs utcába. A Chicágóba...